

สบู่ดำลูกผสมข้ามสกุลชั่วที่1 พันธุ์พิชัย - วัฒนา 1

แหล่งที่มาและประวัติ

สบู่ดำลูกผสมข้ามสกุลชั่วที่1 (intergeneric F₁ hybrid) พันธุ์พิชัย - วัฒนา 1 เป็นลูกผสมระหว่าง สบู่ดำ (*Jatropha curcas* L.) พันธุ์กำแพงแสน (นครราชสีมา) ซึ่งอยู่ในสกุล *Jatropha* (Subg. *Curcas*) วงศ์ Euphorbiaceae เป็นต้นแม่ (female parent) และละหุ่ง (*Ricinus communis*) พันธุ์ลายขาวดำ (พันธุ์พื้นเมือง) ซึ่งอยู่ในสกุล *Ricinus* วงศ์ Euphorbiaceae เป็นต้นพ่อ (male parent) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาและปรับปรุงพันธุ์สบู่ดำ รวมทั้งการสร้าง ความหลากหลายทางพันธุกรรม (genetic diversity) เพื่อใช้เป็นเชื้อพันธุ์ (germplasm) สำหรับการปรับปรุงพันธุ์ต่อไป นอกจากนี้ อาจได้ละหุ่งพันธุ์ใหม่ที่เป็นผลพลอยได้

วิธีการดำเนินการ

ได้ดำเนินการผสมพันธุ์ข้ามสกุลตามขั้นตอน ดังนี้

1. การอีมัสคิวเลชัน (emasculation) ตัดดอกเพศผู้ทั้งหมดออกจากช่อดอก คงเหลือไว้แต่ดอกเพศเมีย การอีมัสคิวเลชันกระทำในช่วงดอกตูม สามารถแยกดอกเพศผู้กับดอกเพศเมียออกจากกันได้ ด้วยสายตาอย่างถูกต้อง (อาศัยประสบการณ์) การอีมัสคิวเลชัน กระทำก่อนดอกบาน 2-3 วัน โดยห่อป้องกันแมลงผสมเกสร ไว้ด้วยถุงกระดาษสีน้ำตาลหรือพลาสติกโปร่ง
2. การเตรียมละอองเรณู (pollen grain) ทำการเก็บละอองเรณูเมื่ออับเรณู (anther) บานเต็มที่ ตากแดดอับเรณูไว้สัก 5-10 นาที ละอองเรณูจะแตกออกมา
3. การถ่ายเรณู (pollination) กระทำในช่วงเช้าประมาณ 07.00-09.00 น. ที่มีแสงแดดจ้า สังเกตยอดเกสรเพศเมีย (stigma) แสดงความพร้อมที่รับละอองเรณู (receptive) ในช่วงที่อับเรณูปลดปล่อยละอองเรณู (shed pollen) การถ่ายละอองเรณูไม่ควรทำในระยะเวลาที่แสงแดดขมุกขมัว เพราะละอองเรณูจะไม่ถูกปลดปล่อยแสงแดดมีผลโดยตรงต่อการปลดปล่อยละอองเรณู
4. ปฏิบัติการหลังการถ่ายเรณู ห่อหุ้มดอกที่ได้รับการถ่ายละอองเรณูแล้วให้ปลอดภัยจากรบกวนของแมลงผสมเกสร (insect pollinators) ทั้งหมด
5. ติดตามแสดงวันผสม รอจนกว่าเมล็ดจะแก่ เมื่อเมล็ดแก่ตากทิ้งไว้ 2-3 วัน จึงทำการเพาะเมล็ดซึ่งจะงอกภายใน 7-10 วัน หลังเพาะเลี้ยงต้นกล้าให้ดี เมื่อได้ต้นกล้าที่แข็งแรง จึงทำการย้ายปลูก ศึกษา ลูกผสม (F₁ hybrid) ต่อไป

ผลการทดลอง

สบู่ดำพันธุ์กำแพงแสน (นครราชสีมา) x ละหุ่งพันธุ์พื้นเมือง (พันธุ์ลายขาวดำ) ได้ลูกผสมข้ามสกุลชั่วที่ 1 ที่มีลักษณะ Hybrid Vigor หรือ Heterosis ลักษณะโดยทั่วไปเอนเอียงไปทางสบู่ดำ และจากการตรวจสอบลายพิมพ์ดีเอ็นเอ (DNA Finger print) ของสบู่ดำลูกผสมข้ามสกุลชั่วที่ 1 พันธุ์พิชัย – วัฒนา 1 ณ ห้องปฏิบัติการวิจัยกลางและเรือนปลูกพืชทดลอง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน พบว่าเป็นลูกผสมจริง

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

สบู่ดำลูกผสมข้ามสกุลชั่วที่ 1 พันธุ์พิชัย – วัฒนา 1 มีความแตกต่างทางสัณฐานวิทยาอย่างเด่นชัดจากต้นพ่อ-แม่ (parents) ทั้งลักษณะลำต้น ใบ ดอก ผล เมล็ด ลักษณะในภาพรวมเอนเอียงไปทางต้นแม่ female parent (สบู่ดำ)

- ลำต้น** ในช่วงปีแรก (เมื่ออายุประมาณ 12 เดือน) จะมีเส้นผ่าศูนย์กลางลำต้น (ส่วนโคน) ประมาณ 3.5-4.0 เซนติเมตร ความสูง 1.5-2.0 เมตร ลำต้นส่วนยอดและส่วนที่มีอายุน้อยจะมีสีเขียวหรือสีเขียวอมแดง ผิวเรียบ ความกว้างของทรงพุ่มประมาณ 1.0 เมตรหรือมากกว่า โดยเฉลี่ยทรงพุ่มจะเล็กกว่าสบู่ดำและละหุ่ง การแตกกิ่งก้านสาขาและการเจริญเติบโตเป็นไปในทางสูงมากกว่าทางกว้างคล้ายสบู่ดำ ลำต้นมีลักษณะเจริญเติบโตเป็นข้อ ๆ (articulated growth) แต่เปลือกบางกว่าสบู่ดำและมีน้ำยาง มีรอยร่วงของใบ (leaf scars) ตามข้อ
- ใบ** เมื่อแก่ลักษณะเป็นใบเดี่ยว รูปไข่ (ovate) อัตราส่วนกว้างยาวเป็น 1:1 ½ ถึง 1:2 โดยทั่วไปมีส่วนยาวมากกว่าส่วนกว้าง ขอบขนานแคบกว่าในสบู่ดำ ปลายใบเรียวแหลม (acuminate) ขอบใบเรียบ (entire) โคนใบรูปหัวใจ (cordate) เส้นใบรูปฝ่ามือ (palmately veined ; palminerved) ตำแหน่งจัดเรียงของใบแบบสลับ (alternate) เหมือนสบู่ดำ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบลักษณะใบแก่กับสบู่ดำและละหุ่งพบว่า แตกต่างในรูปแบบอย่างเด่นชัด คือ สบู่ดำ มีลักษณะเป็นแผ่นใบรวม (palmately compound) มีรอยหยัก (lobe) คือ 3-5 หยัก และละหุ่ง มีลักษณะเป็นแผ่นใบรวม (palmately compound) มีรอยแยกเป็นส่วน ๆ (parted)
- ช่อดอก/ดอก** ออกบริเวณปลายยอด ปลายกิ่งหรือข้างกิ่งระหว่างก้านใบ ดอกออกครั้งแรกเมื่อมีอายุประมาณ 5 ½ - 6 เดือนหลังออก และออกดอกตลอดเมื่อแตกยอดใหม่ ลักษณะช่อดอกเป็นช่อประกอบแบบกระจุกช่อ (compound dichasium) คล้ายสบู่ดำ แต่เมื่อโตเต็มที่จะมีขนาดเล็กกว่า (ส่วนละหุ่งเป็นช่อประกอบแบบกระจุกช่อ แต่เป็นไปในทางสูง) ดอกเพศผู้และดอกเพศเมียอยู่แยกกันภายในช่อดอกเดียวกัน (monoecious) ดอกเพศผู้และดอกเพศเมียมีกลีบเลี้ยงและกลีบดอก 5 กลีบเท่า ๆ กัน กลีบดอกมีสีเหลือง กลีบเลี้ยงมีสีเขียว ดอก

ก้านดอก	ยาวกว่าสับดูดำและแตกต่างจากละหุ่งอย่างชัดเจน (ละหุ่งเป็นช่อประกอบแบบกระจุกช่อ แต่เป็นไปในทางสูง ดอกเรียงอัดแน่นอยู่บนก้านช่อดอกที่สั้นมาก มีดอกเพศเมียส่วนใหญ่อยู่ด้านบนและเพศผู้ส่วนใหญ่อยู่ด้านล่าง) อัตราส่วนดอกเพศผู้ : เพศเมีย จะแตกต่างกันมากคล้าย ๆ สับดูดำ ซึ่งจะมีตั้งแต่ 10:1 ถึง 20:1 หรือมากกว่า แต่จะแตกต่างจากละหุ่งซึ่งมีอัตราส่วนของดอกเพศผู้ : เพศเมีย ใกล้เคียงกัน อย่างไรก็ตาม ถ้าเป็นละหุ่งพันธุ์ดกจะมีอัตราส่วนดอกเพศผู้ต่ำกว่าดอกเพศเมีย
ผล	เป็นแบบ nut มี 3 ช่อง (locules) เปลือกผลบางกว่าสับดูดำ มีน้ำยาง ผลมีขนาดเล็กกว่าสับดูดำ แต่ใหญ่กว่าละหุ่ง ผลมีสีเขียวเมื่อยังอ่อน เมื่อแก่มีสีเหลืองและเปลี่ยนเป็นสีดำ ก้านผล (peduncle) มีลักษณะยาวกว่าสับดูดำและละหุ่ง
เมล็ด	รูปร่างขอบขนานปลายมน (oblong) คล้ายสับดูดำ เปลือกหุ้มมีสีดำ ส่วนของ endosperm และ embryo มีสีขาว คล้ายสับดูดำและละหุ่ง เมล็ดมีขนาดเล็กกว่าสับดูดำ ใกล้เคียงกับละหุ่ง พันธุ์เมล็ดใหญ่ แต่มีลักษณะยาวกว่าและไม่แบน
ราก	เป็นรากปฐมภูมิ (primary root) มีลักษณะเป็นรากแก้วร่วมกับรากแขนง รากจากกิ่งปักชำ จะเป็นรากแขนงไม่มีรากแก้ว
น้ำยาง	มีลักษณะสีขาวขุ่น
ลักษณะอื่น ๆ	<ol style="list-style-type: none"> 1. สับดูดำลูกผสมข้ามสกุลชั่วที่ 1 พันธุ์พืชัย - วัฒนา 1 จะออกดอกตลอดปีแม้แต่ในฤดูแล้ง (ฤดูหนาว) ที่สับดูดำไม่ออกดอก และออกดอกทุกครั้งที่แตกยอดโดยธรรมชาติหรือหลังตัดแต่งกิ่ง 2. ดอกไม่เป็นหมัน (fertile) ทั้งดอกเพศผู้และเพศเมีย จึงสามารถสร้างผลและเมล็ดได้ 3. ผลในช่อดอกเดียวกันจะสุกใกล้เคียงกัน และไม่ต่างกันมาก 4. อัตราส่วนของดอกเพศผู้ : เพศเมียสูง 5. ขนาดผลเล็กกว่าสับดูดำ

ละหุ่ง

สบู่ดำ

สบู่ดำลูกผสมข้ามสกุลชั่วที่ 1 พันธุ์พิชัย - วัฒนา 1

ภาพเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างละหุ่ง สบู่ดำ และลูกผสมข้ามสกุลชั่วที่ 1 พันธุ์พิชัย - วัฒนา 1

ภาพลายพิมพ์ดีเอ็นเอ สบู่ดำลูกผสมข้ามสกุลชั่วที่ 1 พันธุ์พิชัย - วัฒนา 1

สบู่ดำ

ละหุ่ง

F1

สบู่ดำ x ละหุ่ง